

מראי מקומות - יומא לח:

שכיון שהוצרך להזכיר את נח, בירכו.

ה. מברכתן של צדיקים אתה למד קללה לרשעים פירש רש"י, במקום שהקב"ה מברך את הצדיקים, שם מקלל את הרשעים. והקשה המהרש"א, וכי מה למדו זה מזה. ופירש באופן אחר, שמהסמיכות אנו לומדים את טעם הקללה לרשעים, שסיבת הברכה לאברהם מפורשת, ואברהם היו יהיה וכו' כי ידעתינו למען אשר יצוה את בנו ובית אחריו וכו' לעשות צדקה ומשפט, אבל סיבת הקללה לסדום אינה מפורשת, ומתוך ברכת אברהם אנו לומדים שסיבת הקללה לסדום היא מפני שלא היה בהם צדקה ומשפט כפי שהיה באברהם.

ו. כל המשכח דבר מתלמודו גורם גלות לבני העיר המהרש"א, שבמסכת אבות (ג, ח) שנינו, השוכח דבר ממשנתו הרי זה מתחייב בנפשו, ומה החילוק בין המימרות. וביאר, ששם נקטו 'משנתו' שהם דברים שקבל מרבו כמו המשנה, ועונשו גדול להתחייב בנפשו. אבל כאן נקטו 'תלמודו' דהיינו דברים שבאים מתוך פלפול, ועונשו גלות לבניו, שבגלות לא תהא דעתם צלולה לכיון ההלכות, וכפי שאמרו (מגילה כח) שמעתתא בעא צילותא.

ובענין שכחת תלמודו, כתב רבינו יונה (אבות שם) שהיה לו לחזר ההלכה הרבה פעמים, ולחשב בה כל היום וכל הלילה עד אשר לא תוכל לסור מלבו, ולא עשה, והרי הוא מתחייב בנפשו. ובכתר ראש (סי' ס"ז) הובא בשם הגר"א, שענין זה של השוכח דבר אחד ממשנתו נאמר רק על הראשונים שלמדו בעל פה.

ז. שנאמר ותשכח תורת אלקיך הקשה הבן יהודע, איך למדו שגם השוכח דבר אחד הוא בכלל זה, שמא מדובר בשוכח כל תלמודו דוקא. ותיירץ, שכיון שאמר 'תורת אלקיך', ולא אמר תורה סתם, משמע שמדובר על דבור אחד ששמענו מפיו יתברך, דהיינו 'אנכי ולא יהיה לך' שמפי הגבורה שמענו, והם נחשבים כדיבור אחד, ומזה יש ללמוד שמדובר גם בשוכח דבור אחד בלבד.

ח. עמד ושתלן בכל דור ודור העיר היעב"ץ, שהרי קודם לידת האדם אין אומרים עליו האם יהיה רשע או צדיק, שהרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, מכל מקום יש בני אדם שמטבעם מוכנים לטוב, ויש שמטבעם מוכנים להיפך, אולם ודאי שיכול להפוך טבעו ולקנות טבע שני לטוב או למוטב.

ט. כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא הקשו התוספות ישנים, שהרי יוחנן כהן גדול שימש בכהונה גדולה שמונים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי. ותיירצו, שודאי אם בא לטמא אין מונעין ממנו, אבל הרבה מכריעין אותו מכאן ואילך בלא עמל להיטהר ולהתקדש. והריטב"א כתב, שבהבא לטמא במזיד לא נאמר דבר זה, וודאי נכשל.

א. אמרו עליו שהיה נוטל ארבע

קולמוסין בין אצבעותיו וכו'

יש לעיין, מהי המעלה הגדולה וההידור בכך שכתב את כל אותיות השם בבת אחת. ובמנחת חנוך (תל"ז, ו) כתב, שלכאורה יש להקשות, כיצד מותר לכתוב את השם, הלא צריך להתחיל לכתוב יו"ד, ואחר כך ה"א, והרי זה כבר שם ה', וכשכותב אחר כך וא"ו, הרי הוא מקלקל השם. ולכאורה היו צריכים לכתוב תחילה את שלושת האותיות האחרונות, 'הוה' ורק לאחר מכן יוסיף יו"ד בתחילה, ומכך שלא תקנו כן הוכיח שסדר כתיבת ה' היא מתחילה לסופו, ואין לכתבו שלא כסדר, אף שבצורת כתיבה זו הרי הוא גורם לקלקול השם בעת הכתיבה. וזוהו ביאר המעלה של כתיבת בן קמצר, שכיון שכתב כל השם בבת אחת, שוב לא היה זמן של קלקול השם. וכן מוכח מזה שבמקום שצריך כתיבה כסדרן, גם אם נעשה בבת אחת הרי זה חשוב כסדרן, שאם לא כן תפסל כתיבת בן קמצר.

וכעין זה פירש התוספות יום טוב במשנתנו, שהמעלה של בן קמצר היתה שלא היה רגע שהשם היה חסר. עוד כתב שיש בזה רמז לענין היחוד השלם וסלוק השנוי משמו יתברך.

ובעיקר קושיית המנחת חינוך, יש לדון שעל פי מה שכתב הקרית ספר (יסודי התורה פ"ו) שהכותב יו"ד וה"א משם 'הוי"ה', אין איסור מחיקתו מדאורייתא, ויש לומר שכיון שנכתב בכוונה כחלק מהשם, אין לחצי השם שם כלל, ולפי זה יתכן שאין חסרון בכתיבה על הסדר, וגם אין ראייה שצריך לכותבו על הסדר, ושוב אין מעלה במה שעשה בן קמצר.

ב. ובמהרי"ץ חיות כתב, שאי אפשר לכתוב ארבע אותיות

נפרדים בארבע קולמוסין בבת אחת, אלא הכוונה שעשה כמעשה הדפסה, שהיו האותיות חרוטות על מתכת, וכן הוכיח מכאן המשאת בנימין (ט"ז), שמעשה הדפסה עדיף מכתיבה.

ג. בן קמצר לא מצא תשובה לדבריו

פירש התוספות יום טוב בשם היפה מראה, שלא מצא תשובה לדבריו, משום שלא אכפת לעובדי עבודה זרה לכתוב שם העבודה זרה בבת אחת, ולכן לא היה חשש שעובדי העבודה זרה ישתמשו בזה לעבודה זרה.

ד. דהא כתיב זכר צדיק לברכה מדאורייתא מנלן

יש לחקור בגדר הדין ש'זכר צדיק לברכה', האם גדרו הוא שכיון שהזכירו יש מצוה לברכו, או שמתחילה יש מצוה להזכירו כדי לברכו. ובר"ש סיריליאו ותלמיד הרשב"ש (שקלים יג) ביארו את דברי הגמרא שם, 'כשירי כל דור ודור בא לימנות עליהן', שהכוונה היא, שיש מצוה להזכירם בכדי לברכם. אבל ההר אפרים שם העיר, שמסוגייתנו שהביאו ראייה ממה שנאמר 'המכסה אני מאברהם' וגו', וכתוב 'ואברהם היו יהיה לגוי גדול' וגו', שכיון שהזכיר שמו ברכו, משמע שאין ענין להזכירו כדי לברכו, אלא שכיון שהזכירוהו מאיזה טעם שהוא, מצוה לברכו. וכן כתב רש"י בריש פרשת נח, אלה תולדות נח נח איש צדיק,